

DOI: <http://dx.doi.org/10.17243/mavk.2025.006>

A GÉBICSEK (*Laniidae* spp.) VADÁSZATÁNAK TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON

Bozó László¹ & Bende Attila²

1: Független kutató, H-5744 Kevermes, Battonyai u. 10.
bozolaszlo91@gmail.com

2: Soproni Egyetem, Erdőmérnöki Kar, Vadgazdálkodási és Vadbiológiai Intézet
University of Sopron, Faculty of Forestry, Institute of Wildlife Management and Wildlife Biology,
H-9400 Sopron, Bajcsy-Zsilinszky út 4., Hungary
bende.attila@uni-sopron.hu

ABSTRACT

BOZÓ, L. & BENDE, A. (2025): HISTORY OF THE HUNTING OF SHRIKES (*Laniidae* spp.) IN HUNGARY. – *Hungarian Small Game Bulletin* 17: 205–211. DOI: <http://dx.doi.org/10.17243/mavk.2025.006>

Among the species of Shrikes found in the Carpathian Basin, the Great Grey Shrike (*Lanius excubitor*) and the Red-backed Shrike (*Lanius collurio*) were considered harmful to both gardens and wildlife management. The former species was particularly affected, as it was sometimes shot in significant numbers from autumn to spring. Their perception was not helped by the fact that many false (unimaginable) observations of them were reported in the literature. Even the most important ornithological monographs of the period encouraged their extermination. They could be killed by stalking, by using a lime-twigs or hunted by Eurasian Eagle-owl (*Bubo bubo*). They were shot in all the counties of historic Hungary, but the largest numbers were typically taken from the plains. The number of shrikes shot annually increased in the manor of Zsombolya and stagnated in Tarnóca, suggesting a stable population. The chicks of the Great Shrike were easily tameable and were sometimes kept indoors. Their legal protection was only introduced in the second half of the 20th century.

KEYWORDS: Shrike hunting, Great Grey Shrike (*Lanius excubitor*), Red-backed Shrike (*Lanius collurio*), historical game bird huntings

KULCSSZAVAK: gébics vadászat, nagy őrgébics (*Lanius excubitor*), töviszúró gébics (*Lanius excubitor*), történelmi madár vadászatok

1. BEVEZETÉS

A gébicsek mindegyik faja puszkavégre kerülhetett, faji szinten nem tettek köztük különbséget, hanem jellemzően „szarkagábor” néven említették őket (BREHM 1902). Az adatok többsége valószínűleg a nagy őrgébicsre vonatkozik, de a töviszúró gébicset is károsnak tartották, különösen a kertekben. A kis őrgébics (*L. minor* L.) ezzel szemben inkább hasznosnak minősült (CHERNEL 1899, ANONIM 1903, LOVASSY 1927). Előfordulási idejüket figyelembe véve előbbi ősztől tavaszig, míg utóbbi kettőt tavasztól ősziig lőtték. Kizárólag vadvédelmi és gazdasági okokból kerültek terítékre, „így például oly vadászterületeken, ahol csupán apró vad tenyésztésről és fáczánokról van szó, a szarka, mátyás, varjú és gébics (*L. excubitor*) semmi módon meg nem tűrhető, mert ezeket határozottan kártékony vadpusztítóknak ismerjük; míg ellenben a magas hegyes vadászterületek, vadaskertekre nézve ugyanezek talán egészen közönyösek és tényleg ily helyeken számba sem vétetnek” (LAKATOS 1903). CHERNEL (1899) is hasonlóan vélekedett róla. „Nem lehet tehát ezt a kis rablót jó szívvel fogadni, hanem méltán pusztítani kell, mint hasznos énekes madaraink megálgatódját gyilkolóját.” Egy német

megfigyelő állítása szerint egy töviszúró gébics fogolycsibéket zsákmányolt (ANONIM, 1891). Az ilyen és ehhez hasonló vélemények elegendőek voltak ahhoz, hogy tüzzel-vassal irtsák őket.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A gébicsek egykori Kárpát-medencei vadászatának értékeléséhez a magyarországi vadászati és madártani szakirodalom mellett az egyéb periodikákban és monográfiákban megjelent tanulmányokat használtuk fel (ANONIM 1891, 1903, CHERNEL 1899, BREHM 1902, LAKATOS 1903). Ezeket a forrásokat a BEDŐ ALBERT által 1884-ben indított és a FARAGÓ (2009) által közreadott terítékstatisztikák adataival egészítettük ki.

Először a fajkör korabeli gazdasági jelentőségét és megítélését, majd vadászatukat, vadászidényüket és természetvédelmi státuszukat mutattuk be. Ezt követően a fogságban tartott példányokról írtunk, végül pedig az országos és regionális teríték adatokat értékeltük. A terítékek tér- és időmintázatát az 1907 és 1909 közötti 3 év összesített vármegyei terítékadataként ábrázoltuk grafikonokon és gyakorisági térképeken az ArcGIS10.3 térinformatikai program segítségével.

Az országos adatok mellett összesen 51 éves regionális terítékadata állt rendelkezésünkre, jellemzően uradalmanként. A zombolyai és tarnócai uradalom terítékadatai esetén lehetőség volt a terítékek időbeli trendjének változásának meghatározására is.

A fejezet végén a hosszabb időszakokból származó terítékek bemutatására került sor.

3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

3.1. A GÉBICSEK VADÁSZATA

Mivel e fajok nem képviseltek vadászati értéket – sőt a varjúfélékhez hasonlóan a „szárnyas kártevő” kategóriába estek – és mert nem volt specifikus vadászati mód, amely során terítékre hozták őket, így igazán irodalma sem keletkezett a vadászatuknak. Annak ellenére sem, hogy terítékeik számottevőek voltak. Elejtésükről csak BREHM (1902) és LAKATOS (1903) írt néhány gondolatot. Utóbbi szerző szerint *„pontosan belőtt kis golyós célpuskákknak gyönyörű cél táblásként szolgálhat e madárkák messzire kivirító fehér melle s felette bravúros lövésekre nyújthat alkalmat. A flóbertezéssel oly sok bosszúságot okozó éretlen sihederek jól tennék, ha vadász-ambíciójukon (!) a gébicsek lövöldözése által enyhítenének egy kissé, nem pedig len az apró hasznos madárkák szívtelen gyilkolása által, a mi valóban a legmegvetésreméltóbb cselekmény, a mit csak képzelni lehet!”* (LAKATOS 1903).

„Egy lombos erdőben néhány példányt akarván elejteni üldözőbe vettem egy családot. Csakhogy kudarcot vallottam, mert alighogy a fiatalok felé közeledtem szülők nagy lármával figyelmeztették fiókaikat. Végre egyiket sikerült mégis belopnom; a mint azonban célba vettem a tojó elkialtotta magát, s mivel fiókája nyomban nem követte, röptében erővel letaszította az ágról, még mielőtt lőhettem volna” – olvashatjuk ALFRED BREHM magyar viszonyokra adaptált könyvében (BREHM, 1902). A cserkészeten történő vadászat mellett – ami e madarak ébersége miatt kevés sikerrel kecsegtetett – az uhuzás során is terítékre kerülhetett, hiszen erősen támadta a morózus uhut. Más módja is volt állományai gyérítésének, ugyanis, ha kilesték a „szarkagábor” kedvenc ülőhelyeit, akkor akár lépvesszővel is könnyen fogható volt (BREHM 1902).

3.2. VADÁSZIDÉNY ÉS TERMÉSZETVÉDELMI STÁTUSZ

A gébicsek természetvédelmi oltalmának kérdése a HERMAN OTTÓ által 1901-ben összeállított madárvédelmi rendeletben (24 655/1901. FM. rendelet) és az ennek kibővítéseként megjelent 1906. évi I. törvényben még nem került napirendre, pedig jelentős terítékei voltak e kártevőként aposztrofált fajoknak, és számos korábban vadászható – a gébicseknél jelentősebb vadgazdálkodási vonatkozású – madárfaj is lekerült a lőhető fajok listájáról. E fajkör státuszán a mezőgazdaságra hasznos madarak jegyzékének kiegészítéséről szóló 16 946/1912 FM. számú rendelet sem változtatott. A 16 074/1950. (VI. 27.) FM. rendelet a vadászati idény és a tilalmi idő megállapításáról sem nevesíti a gébicseket, de a rendelkezés a 3. § (1) szerint „*tilos vadászni a 2. §-ban fel nem sorolt, továbbá az időszakilag vagy területileg tilalmazott vadakra.*” Mivel a 2. §-ban nem került felsorolásra a gébicsek egyetlen faja sem, így azok nem voltak legalisan elejthetők. A madárvédelemről szóló 59/1954. (IX. 9.) MT. rendeletben sem szerepeltek, de az 1/1982. (III. 15.) OKTH. rendelkezésben már az összes hazai gébics – hosszúfarkú, töviszúró és vörösféjű gébics, valamint a kis és a nagy őrgébics is – szerepelt. RAKONCZAY (1989) közülük csak a kis őrgébicsét említi a kipusztulással veszélyeztetett madarak sorában. A 12/1993. (III. 31.) KTM. rendeletben és a jelenleg hatályos 13/2001. (V. 9.) KöM. rendeletben is megtalálhatók a fent felsorolt fajok, amelyek a jelenleg hatályos jogszabály szerint mind védettek, a töviszúró gébics természetvédelmi értéke 25 000 Ft, míg a többié 50 000 Ft.

3.3. FOGSÁGBAN TARTOTT GÉBICSEK

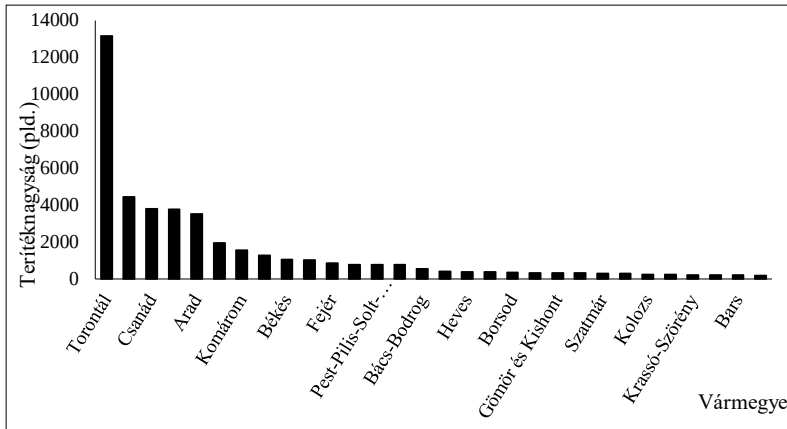
Fogságban a nagy őrgébics, főleg a fészekből szedett és felnevelt fiatal madár, csakhamar megszeli, gazdáját pedig felismeri és „*örvendő szavával köszönti őt, furcsa énekését elég szorgalmasan hallatja, de nem állja oly sokáig a rabságot, mint rokonai [...]*” (BREHM 1902).

3.4. A GÉBICSEK TERÍTÉKADATAI

3.4.1. Országos terítékek

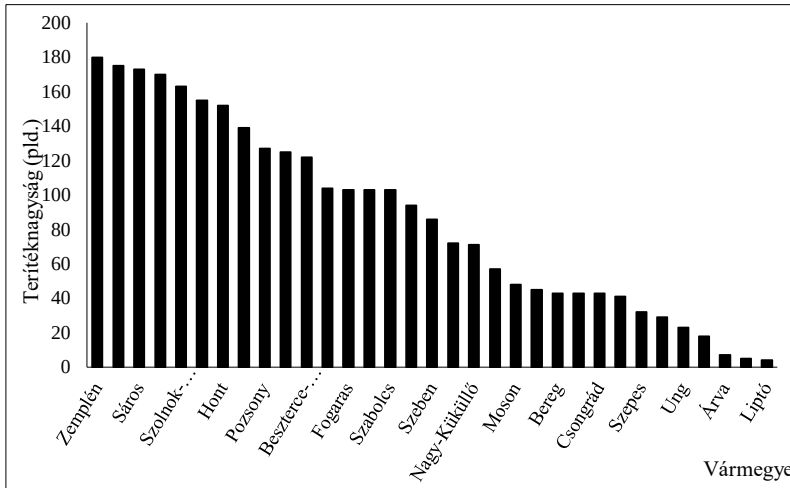
A gébicsek vármegyei léptékű terítékadatai ($n = 13\,162$ pld.) a történelmi Magyarország 63 vármegyéjéből ismertek az 1907 és 1909 közötti időszakból. A fentiek alapján tehát egy széles körben, a Magyar Királyság teljes területén elterjedt és vadászott fajkorról beszélünk, de az elejtések meghatározó hányada 15 vármegyből származott, amelyek jellemzően az alacsonyabb térszínen helyezkednek el (**1a–1b. ábra**). Ezen vármegyék sorában Torontál emelkedik ki, ahol az értékelt hároméves országos lelövések 28,3%-át regisztrálták. További 9 vármegyében (Temes, Csanád, Sopron, Arad, Somogy, Komárom, Vas, Békés, Veszprém) haladták meg a terítékek az 1 000 példányos értéket, ami összesen 48,3%-ot jelentett, ami az abszolút maximummal együtt a gébicsek lelövési adatainak több mint háromnegyedét tette ki (76,6%). A 100 és 1 000 példány közé eső terítékekkel jellemezhető vármegyék ($n = 33$) részesedése 19,9% volt, míg a 10 és 100 példány közöttieké 1,6%. A legkevesebb gébicset az Északi-Kárpátokban (Árva, Liptó), valamint Erdélyben (Kis-Küküllő) lőtték. Ugcsa az egyetlen vármegye, ahol 1907 és 1909 között egyetlen példány sem esett.

A gébicsek terítékeinek területi megoszlása két nagyobb régióban összpontosul. Egyrészt a történelmi Magyarország mára csaknem maradéktalanul határon kívül került délvidéki területeit, a Bánságot jelenti, másrészt pedig zömében a trianoni határokon belüli dunántúli régiót a dél- és nyugat-magyarországi vármegyék túlsúlyával (**2. ábra**).

1a. ábra: A gébicsek terítékadatai 1907 és 1909 között a Magyar Királyság területén

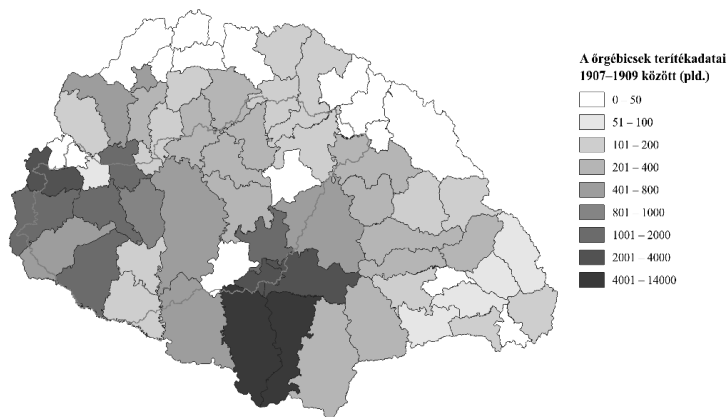
Figure 1a: Hunting bags of Shrikes between 1907 and 1909 in the Kingdom of Hungary

1b. ábra: A gébicsek terítékadatai 1907 és 1909 között a Magyar Királyság területén

Figure 1b: Hunting bags of Shrikes between 1907 and 1909 in the Kingdom of Hungary

2. ábra: A gébicsek terítékadatainak vármegyei megoszlása 1907 és 1909 között a Magyar Királyság területén

Figure 2: The distribution of Shrike hunting bag data across the counties of the Kingdom of Hungary between 1907 and 1909

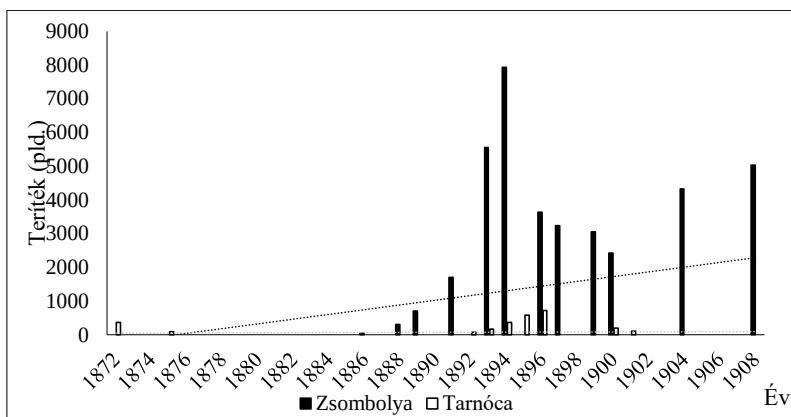
3.4.2. Uradalmi terítékek

Meglehetősen gazdag adathalmaz áll rendelkezésre a kisebb térléptékű terítékadatok értékelésére, ugyanis összesen 51 éves elejtési adatot találtunk uradalmanként. Az adatok többsége a zombolyai (23,5%), a tarnócai (17,6%) és a nagycenki (9,8%) uradalmakból származott. Zombolyán (3. ábra) szignifikánsan nőtt ($R = 0,594$, $p = 0,042$), míg Tarnócán stagnált ($R = 0,216$, $p = 0,551$) a terítékek alakulása (4. ábra). Elképzelhető, hogy a zombolyai adatok nemcsak a gébicsekre, hanem más fajokra (pl. varjúfélék) is vonatkozhatnak. 1868 és 1898 között Kőszegen és Lékán 966, míg 1889 és 1898 között Zombolyán 36 481 gébicset pusztítottak el.

Csekonics János gróf zombolyai uradalmában a lefolyt vadászati idény alatt lövetett:			
Ózbak	40	Róka	136
Óz-kecske	10	Görény	68
Mezei nyul	234	Menyét, sün	2022
Tuzok	13	Kóbor eb és macska	211
Fácánkakas	956	Sas	5
Fácán-jércze	60	Héja és kánya	347
Fogoly	1	Ölyv és sólyom	558
Fürj	730	Varju és szarka	5031
Erdei szalonka	51	Bagoly és uhu	655
Mocsári szalonka	55	Szarkagábor	5547
Vadkacsa	43		
			Összesen: 16,771
Kielhorn, vadászmeister.			

3. ábra: „Szarkagábor” az éves lőjegyzékben (Vadászlap 1894, 15. évf. 21. sz. 280.)

Figure 3: Great Grey Shrike („szarkagábor”) listed in the annual hunting bag report

4 ábra: A gébicsek terítékadatai két uradalmi vadászterületen

Figure 4: Hunting bag data of two estate's hunting area

IRODALOMJEGYZÉK–REFERENCES

- ANONIM (1891): A töviszúró gébics... *Vadászlap* 12(29): 390.
- ANONIM (1903): A gébics káros voltáról. *Vadászat és Állatvilág* 3(9): 132.
- CHERNEL, I. (1899): *Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségekre.* Magyar Ornithologiai Központ, Budapest, p. 536–544.
- BREHM, A. (1902): *Az állatok világa. Madarak.* 1. kötet [hazai viszonyokhoz alkalmazta CHERNEL ISTVÁN]. Légrády, Budapest, p. 466–478.
- LAKATOS, K. (1903): *A vadászmesterség könyve. Szakvadász a gyakorlatban.* Endrényi Imre Könyvkereskedése, Szeged, 544 p.
- LOVASSY, S. (1927): *Magyarország gerinces állatai és gazdasági vonatkozásai.* Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 895 p.
- RAKONCZAY, Z. (szerk.) (1989): *Vörös könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok.* Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 156.

Jogszabályok

- 24 655/1901 FM számú körrendelet a mezőgazdaságra hasznos állatok oltalmazása érdekében. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1901/?pg=310&layout=s Letöltés ideje: 2025.08.02.
1906. évi I. törvény a mezőgazdaságra hasznos madarak védelméről. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90600001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D35> Letöltés ideje: 2025.09.15.
- 16 946/1912 FM számú rendelet a mezőgazdaságra hasznos madarak jegyzékének kiegészítéséről. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1912/?pg=12&layout=s&query=16.946 Letöltés ideje: 2025.09.13.
- 16 074/1950. (VI. 27.) FM rendelet a vadászati idény és a tilalmi idő megállapításáról. https://jogkodex.hu/jsz/1950_16074_fm_rendelet_3045949 Letöltés ideje: 2024.08.04.
- 59/1954. (IX. 9.) MT rendelet a madárvédelemről. https://jogkodex.hu/jsz/1954_59_mt_rendelet_6879600 Letöltés ideje: 2025.08.02.

- 1/1982. (III. 15.) OKTH rendelkezés a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről.
- 12/1993. (III. 31.) KTM rendelet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, egyedeik értékéről, a fokozottan védett barlangok körének megállapításáról, valamint egyes védett állatfajokkal kapcsolatos korlátozások és tilalmak alóli felmentésekről szóló 1/1982. (III. 15.) OKTH rendelkezés módosításáról. https://jogkodex.hu/jsz/1993_12_ktm_rendelet_4688473 Letöltés ideje: 2025.07.05.
- 13/2001. (V. 9.) Köm rendelet a védett és a fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről. 2. melléklet. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0100013.kom> Letöltés ideje: 2025.07.05.